

Rok 1920 w rejonie Hajnówki

Rok 1920 w Hajnówce w okresie wojny polsko-bolszewickiej jest skromnie opisany przez hajnowskich historyków.

Witold Tatarczyk w „Dziejach Hajnówki do 1944 roku” pisał: „...W 1920 roku dwukrotnie przez Hajnówkę przetaczał się front wojny polsko-radzieckiej, w czasie którego powstały ubytki w sprzęcie, zapasach surowcowych zakładów i w taborze kolejowym. W walce o Hajnówkę zginęło 11 polskich żołnierzy. Cmentarz znajdował się przy ul. Armii Krajowej (obok wiaduktu PKP)...”

Nieco więcej informacji zebrał Ryszard Sakiel - „1920 rok - wojna polsko-bolszewicka, w maju bitwa wojsk polskich z bolszewikami w rejonie dworca kolejowego, zajęcie Hajnówki przez bolszewików. Zabitych pochowano w mogile na Międzytorach. 27 sierpnia niedaleko drogi do Białowieży ma miejsce potyczka zwiadu z 1 Dywizji Litewsko-Białoruskiej gen. Rządkowskiego z sowieckim pociągiem pancernym z 48 DS. 30 sierpnia bitwa wojsk polskich z bolszewikami, zajęcie Hajnówki przez 2 Armię Wojska Polskiego. Zginęło 11 polskich żołnierzy, których pochowano w mogile obok wiaduktu PKP. 22 i 23 września w Hajnówce przebywał Józef Piłsudski dowodząc frontem wschodnim. Jego salonka stała na dworcu kolejowym”.

Na stronie <http://www.stankiewicz.com/index.php?kat=28&sub=361> wskazanej przez innego entuzjastę historii Hajnówki w wykazie strat Wojska Polskiego 1918-1920 znalazło się nazwisko Pludra Stanisław - kan. 15.p.a.p. zm.ch. 22.VII.1920 Hajnówka. Natomiast na stronie <http://derela.republika.pl/glowackipl.htm> jest informacja, że w 1920 w rejonie Hajnówki działał pociąg pancerny "Bartosz Głowacki"

Z własnej ciekawości rozpocząłem poszukiwania materiałów na internecie oraz skorzystałem z udzielonych odpowiedzi. A oto efekty poszukiwań.

1. Zajęcie Hajnówki przez armię sowiecką

Krótkie informacje o działaniach w rejonie Hajnówki pod koniec lipca 1920 roku znalazłem w książce Adama Dobrońskiego i Krzysztofa Filipowa „Dziesiątacy” z Białegostoku. *Dziesiąty Pułk Ułanów Litewskich.*

10 Pułk Ułanów został sformowany w Pietkowie k. Łap w grudniu 1918 r. W 1920 roku Pułk wziął udział w polskiej ofensywie na Ukrainie. 10 Pułk Ułanów wraz z 2 Brygadą Jazdy 8 maja obsadził zachodni brzeg Dniepru. 4 lipca 1920 roku doszło do kolejnej ofensywy bolszewickiej, dowodzonej przez Tuchaczewskiego. Po walkach w rejonie Zasp 10 Pułk otrzymał rozkaz do odwrotu. Do jego zadań należała osłona cofających się wojsk piechoty. 14 lipca na stacji Żytkovice Pułk został zawagonowany i drogą okrężną przez Brześć Litewski przewieziony do Nowojelni. Pułk przydzielono do 15 Dywizji Piechoty. Od 18 lipca Pułk przebywał w Nowojelni. Podporządkowano go 4 Armii pod dowództwem gen Junga w

ramach 4 DP. Ze względu na utratę szwadronu ckm i technicznego zarządzono odwrót pieszy. 10 Pułk osiągnął rzekę Szczarę i kierował się na Wołkowysk. Od Wołkowyska maszerując wzdłuż rzeki Roś pułk osiągnął Puszcze Białowieską. Po drodze toczył boje pod Podoroskiem i Porozowem (25 lipca), nad Świsłoczą (26 lipca) i w rejonie Masiewa oraz Białowieży (27 lipca). Do żołnierzy dołączyła reszta ułanów z rozbitych szwadronów ckm i technicznego. Biorąc odwet na czerwonoarmistach walczył pod Hajną i Czeremchą (28 lipca).

Jak napisał Borys Nikitiuk w książce „Z dziejów Hajnówki i okolic” w obliczu działań wojennych 23 lipca 1920 r. cała administracja państwowa i leśna była zmuszona opuścić Białowieżę (oraz Hajnówkę) i schronić się do Warszawy przed nacierającymi oddziałami Armii Czerwonej. 24 lipca zostały one zajęte przez jej wojska. W tym okresie powołano w Białowieży Komitet Rewolucyjny składający się z 12 osób, którego przewodniczącym został Daniel Droń z Zastawy.

Z zebranych informacji wynika, że:

1. w maju nie mogła się odbyć bitwa wojsk polskich z bolszewikami w rejonie dworca kolejowego oraz zajęcie Hajnówki przez bolszewików,
2. wojska sowieckie nie powinny wyprzedzić cofających się wojsk polskich, w związku z czym nie mogły zająć Hajnówki 24 lipca.

2. Odwrót wojsk sowieckich pod koniec sierpnia 1920 roku

Na stronie <http://www.dobroni.pl/rekonstrukcje,hajnowka-mogila-1920,9325> w artykule „Hajnówka – mogiła – 1920” jest informacja o mogiłach żołnierzy polskich z 1920 r., którzy zostali rozstrzelani przez cofające się sowieckie wojska spod Warszawy z grupy Tuchaczewskiego. Wielu tych żołnierzy pochodziło z rejonu Sochaczewa. Mogiła znajduje się małym lasu sosnowym. Tuż obok tego lasu biegnie tor.

Po zwycięskiej bitwie w obronie Warszawy w dniu 15 sierpnia wojska polskie ruszyły za cofającymi się wojskami sowieckimi. Piłsudski pojechał do Warszawy i 18 sierpnia wydał stosowne rozkazy do przegrupowania. Miało ono na celu stworzenie grupy pościgowej, która zwłaszcza na prawym skrzydle odciąć miała nieprzyjacielowi odwrót na linię Brześć nad Bugiem – Białystok – Osowiec, doprowadzając do jego osaczenia. W ramach frontu środkowego, pozostającego w dalszym ciągu pod osobistym dowództwem Naczelnego

Wodza, utworzona została nowa 2 Armia pod dowództwem gen. Rydza-Śmigłego. W jej skład weszły: 1DPLeg., 3DPLeg., 4BK, 21DP, 1Dlit.-Biał. (z 1 Armii), 41pp (z 5 Armii) oraz „jazda Jaworskiego”. Armia ta otrzymała rozkaz pościgu po osi Międzyrzec – Białystok z równoczesnym obsadzeniem Brześcia nad Bugiem. 4 Armia miała zadanie prowadzić pościg po osi Kałuszyn – Mazowieck. W kierunku północnym (północno-wschodnim), po osi Warszawa – Ostrów – Łomża, pościg miała prowadzić 1 Armia zmniejszona do 8DP i 10DP. 5 Armia miała za zadanie działać w kierunku Przasnysz – Mława i odciąć oraz ostatecznie rozprawić się z 4 i 15 armią nieprzyjaciela oraz korpusem kawalerii Gaja. 3 Armia (7DP i 2DPLeg.), przetransportowana kolejną do Lublina, miała osłaniać operacje od wschodu. Można skrótkowo powiedzieć, że myślą przewodnią Naczelnego Wodza było działanie, które „rzuci” nieprzyjaciela na granicę niemiecką i odetnie go od dróg wiodących na wschód. Jednak te wytyczne nie zostały w pełni zrealizowane, gdyż 1 Armia opóźniła swoje działanie, a w ostateczności skierowała się miast w kierunku północno-wschodnim, w kierunku działania 5 Armii (północno-zachodnim), przez co umożliwiła 3 i 15 armii sowieckiej odwrót na wschód.

Z zebranych informacji wynika, że:

„przez Hajnówkę pod koniec sierpnia mogły przejeżdżać wojska z grupy Tuchaczewskiego, które mogły rozstrzelać polskich jeńców wojennych w pobliżu toru przy ul. Piłsudskiego.”

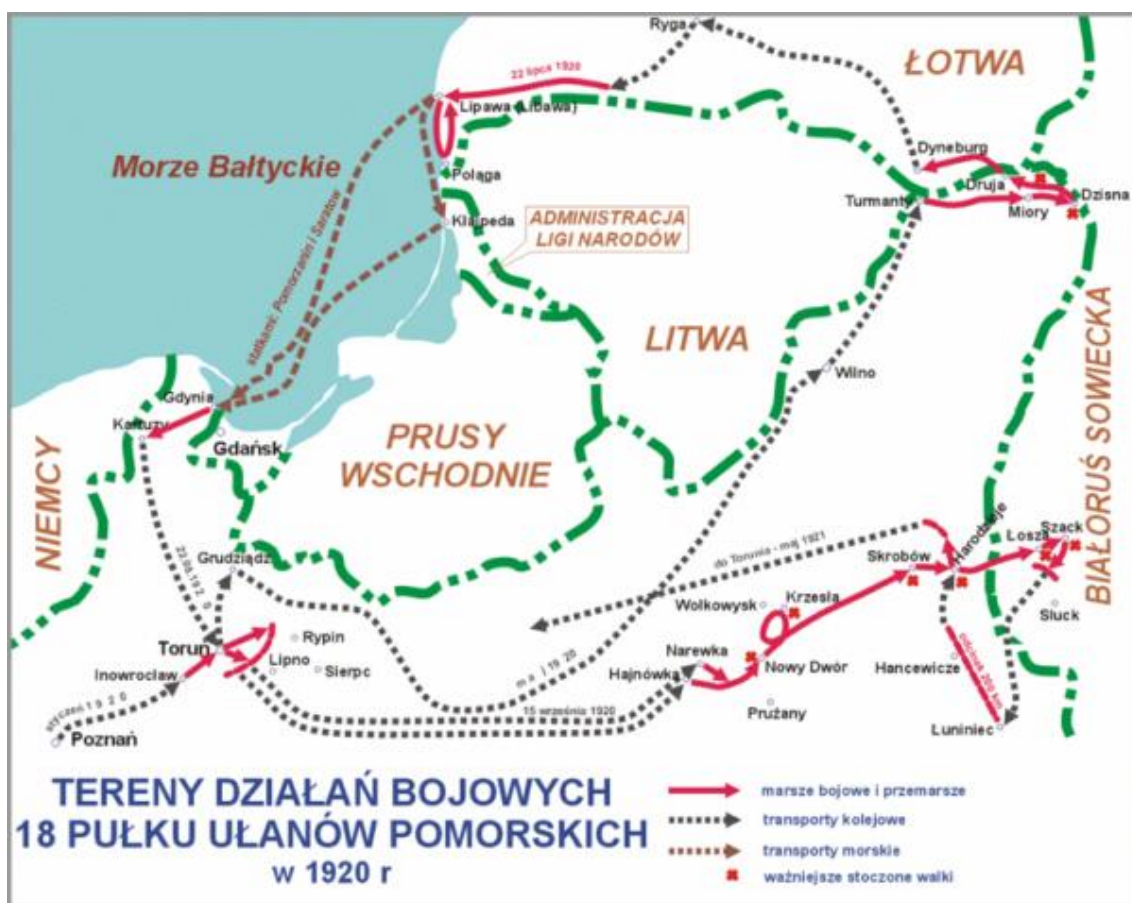
3. Pociąg pancerny "Bartosz Głowacki"

Pod koniec sierpnia 1920 roku ukończono budowę 6 pociągów pancernych w miejsce zniszczonych pociągów przez bolszewików. Jednym z nich był "Bartosz Głowacki" o numerze P.P. 20. Pierwszym dowódcą został por. artylerii Stanisław Pigoń. Pociąg został 30 sierpnia poświęcony w Krakowie, po czym przejechał do Warszawy. Na front został skierowany 2 września i przydzielony do 15. Dywizji Piechoty 4. Armii. Razem z pociągiem P.P.8 "Wilk" utworzył dywizjon pociągów pancernych 4. Armii. Od 10 września działał na linii Czeremcha - Brześć Litewski, następnie w rejonie Czeremchy i Hajnówki. 18 i 19 września dwie z armat "Głowackiego" uległy uszkodzeniu, a 20 września, podczas walki o Świsłocz, rozerwało się trzecie działo (powodując śmierć jednego artylerzysty oraz zranienie 4 innych), po czym pociąg przez pewien czas miał

prowizorycznie ustawione na platformach działa polowe wypożyczone z 15 pułku artylerii polowej. Wypad dywizjonu pociągów pancernych wraz z oddziałem szturmowym doprowadził jednak do zajęcia Świsłoczy. Mimo osłabionego uzbrojenia i skierowania krytych wagonów artyleryjskich do naprawy, pociąg wziął udział w bitwie nad Niemnem, wspierając natarcie oddziałów grupy gen. Junga wydzielonej ze składu 4. Armii, na Wołkowysk, broniący przepraw na rzece Niemen (zdobyty 23 września przez 15 DP). Podczas wypadu 23 września pociągi współdziałały z 62 pułkiem piechoty przy opanowaniu wsi Połonka (koło Świsłoczy), gdzie "Głowacki" się odznaczył. Nocą 24 na 25 września dywizjon osłaniał odwrót grupy, po odbiciu Wołkowyska przez Rosjan.

4. Przejazd 18 Pułku Ułanów Pomorskich przez Hajnówkę

W dniu 15.09.1920 roku z Torunia wyruszył cały 18p.u. pod dowództwem płk Rudolfa Alznera, wywagowanie nastąpiło w Hajnówce i Narewce, gdzie odłączył się od pułku 3 szwadron przydzielony do 16 dywizji piechoty jako tzw. Kawaleria Dywizyjna. Po przybyciu na front 18p.u. stoczył w ostatnich miesiącach działań wojennych kilka potyczek i większych bitew oraz stale prowadził działania zaczepne w północnej części Polski.

5. Pobyt w Hajnówce Józefa Piłsudskiego

22 i 23 września w Hajnówce przebywał Józef Piłsudski dowodząc frontem wschodnim. Jego salonka stała na dworcu kolejowym. Pisze o tym Piotr Bajko w książce „Z dawnej Białowieży”.

Marszałek Józef Piłsudski tylko raz w swoim życiu był w Białowieży. Na krótko, przejazdem w drodze do Białegostoku. Przedtem na niecałe dwa dni (22 i 23 września 1920 roku) zatrzymał się w Hajnówce. Kontynuując podróż, 23 września przejeżdżał przez Białowieżę. Informację o pobycie Józefa Piłsudskiego w Hajnówce podają Waclaw Jędrzejewicz i Janusz Cisek w „Kalendarium życia Józefa Piłsudskiego”. Opis samej wizyty w Białowieży znajdujemy w numerze 16 z 18 kwietnia 1937 roku czasopisma „Echa Leśne”. Autor artykułu „Przeszłość historyczna puszczy Białowieskiej” tak ją zrelacjonował:

„Raz jeden (...) przez Białowieżę przesunął się błysk dla niej pamiętny (...). Była to przelotna wizyta Naczelnego Wodza, a zarazem Naczelnika Państwa — Józefa Piłsudskiego. Przed pałac zajechał samochód — na krótko, na moment. Naczelnny Wódz w drodze na front nie wysiadał, objął na chwilę wzrokiem dworzec, który ongiś gościł carów i, zanim ktoś z miejscowej administracji dopadł samochodu, dał rozkaz jazdy”.

Międzywojenna polska społeczność Białowieży, na fali patriotyzmu i radości z odzyskania przez Polskę niepodległości, postanowiła wznieść Wyzwolicielowi Narodu pomnik. Inicjatorem budowy pomnika był Oddział Związku Rezerwistów i Byłych Wojskowych z Bielska Podlaskiego. W 1931 roku zawiązał się komitet budowy, na czele którego stanął inż. Stefan Modzelewski, ówczesny dyrektor Dyrekcji Lasów Państwowych w Białowieży.

Pomnik Piłsudskiego stanął również w Hajnówce naprzeciwko kuźni Mierzwińskiego oraz przy szkole podstawowej w Nowoberezowie.

6. Przejazd przez Hajnówkę 15 Pułku Piechoty

Wobec zagrożenia przez Litwinów Wilna zajętego przez gen. Żeligowskiego .. na drugi dzień po zajęciu Dubna 15 Pułk Piechoty wyruszył forsownym marszem przez Łuck, Hołoby do Kowla, skąd odjechał koleją przez Brześć, Czeremchę do Jędrzejówki. Z Jędrzejówki, jako odwód 2 Armii, podążał przez Wołkowysk, Zelwę, Chodewlany aż do zawarcia pokoju z Rosją w Rydze pozostawał w pasie kordonowym w obszarze Juraciszki-Traby.

